Journal of Urban Studies on Space and Place
Vol.10, No 38, Spring 2026, 105-124 | https://jspr.jdisf.ac.ir/
ISSN: 3060-6985 | EISSN: 3060-7094

DOI: https://doi.org/10.22034/jspr.2026.2076000.1201 مقاله پژوهشی
Received:2025/ 10 /28 Revised:2026/ 02/ 26 Accepted:2026/ 05 /13 Published:2026/ 06/ 20

Explaining the Role of Local Identity in the Formation of Urban Landscape Patterns of Urmia and Proposing a Policy Framework

Narmin Razi Moftakhar
Department of Architecture and Urban planning, Ta.C ،Islamic Azad University ،Tabriz, Iran.

Akbar Abdollahzadeh Taraf[1]
Department of Architecture and Urban planning, Ta.C ،Islamic Azad University ،Tabriz, Iran.

Arash Saghafi Asl
Department of Architecture and Urban planning, Ta.C ،Islamic Azad University ،Tabriz, Iran.

Dariush Sattarzadeh
Department of Architecture and Urban planning, Ta.C ،Islamic Azad University ،Tabriz, Iran.

Extended Abstract

Introduction

The transformation of urban environments in contemporary cities has increasingly distanced spatial structures from their cultural roots, generating identity crises and visual homogenization across diverse contexts. In response, the discourse on urban landscape has shifted toward cultural and identity-oriented paradigms that regard landscape not merely as a physical composition but as a medium of social meaning and collective memory. Within this framework, local identity emerges as a decisive factor shaping the perceptual and aesthetic qualities of urban space, ensuring cultural continuity and social cohesion. This study investigates the role of local identity in forming the urban landscape patterns of Urmia—a culturally diverse city in northwestern Iran—and develops a policy framework aimed at enhancing landscape quality through the integration of indigenous cultural values. The research addresses a significant theoretical and practical gap in Iranian urban studies, where the relationship between cultural identity and landscape morphology remains underexplored, and planning policies often neglect the symbolic and social dimensions of place**.**

Methodology

The study adopts a mixed-method approach combining causal–comparative and survey techniques. Quantitative data were collected from 384 Urmia residents, selected via Cochran's formula and stratified random sampling to represent all five municipal zones. A structured Likert-scale questionnaire measured eight cultural dimensions—historical, literary–artistic, economic, political–diplomatic, ecological, religious, ethnic–local, and ethical–perfection—and their correlations with urban landscape indices such as visual quality, diversity of spatial forms, and perceptual coherence. Data were validated for reliability using composite reliability, Cronbach's alpha, and average variance extracted (AVE), and were analyzed using descriptive statistics, Pearson correlation, and multiple regression models. Complementary expert analysis was conducted to derive strategic policy orientations, integrating empirical findings into a comprehensive policy framework for identity-oriented landscape governance**.**

[1] Corresponding Author: taraffarat@yahoo.com

Discussion and Result

Findings reveal that all cultural dimensions contribute to the formation of Urmia's urban landscape with varying magnitudes and mechanisms of influence. Among them, the "culture of perfection"—a composite construct reflecting ethical, spiritual, and humanistic values—exerted the strongest impact ($\beta = 0.796$, $p < 0.001$), indicating that moral and value-driven cohesion serves as a critical foundation for aesthetic harmony and collective belonging. The "economic culture" ($\beta = 0.691$) and "historical culture" ($\beta = 0.689$) followed in significance, emphasizing the dual role of functional vitality and heritage continuity in maintaining urban identity. The "literary–artistic culture" demonstrated a considerable correlation ($\beta = 0.574$), reinforcing the idea that aesthetic symbolism and local art practices enrich urban readability and sensory engagement. Likewise, the "ethnic–local culture" ($\beta = 0.575$) enhanced spatial diversity and social inclusiveness, particularly in districts characterized by strong multiethnic interaction. In contrast, "religious" and "technological–organizational" cultures showed limited effects, suggesting that modern urban governance in Iran has increasingly detached spiritual and managerial domains from the experiential and symbolic layers of space.

The analytical synthesis underscores a multidirectional and reciprocal relationship between culture and landscape: while cultural values inform the configuration and perception of urban form, the spatial structure simultaneously reinforces or transforms collective cultural expression. This interdependence positions the urban landscape of Urmia as both a mirror and a mediator of local identity. The dominance of ethical and perfection-oriented values signifies the persistence of human-centered worldviews in Iranian cultural consciousness, where spatial meaning extends beyond visual form toward moral and social order. The interaction between economic and historical cultures further reveals that sustainability of the landscape depends not only on preserving material heritage but also on embedding economic vitality within culturally resonant urban fabrics. Moreover, the influence of artistic and ethnic dimensions highlights the importance of participatory cultural production in creating legible, inclusive, and emotionally engaging urban environments.

Building on these insights, the study formulates five strategic policy axes for identity-oriented landscape governance: (1) **Historical dimension** – revitalizing historic cores and incorporating local narratives in urban design to reinforce collective memory; (2) **Artistic dimension** – integrating vernacular arts and crafts into urban façades, furniture, and public spaces to enhance aesthetic coherence; (3) **Economic dimension** – linking creative economies and cultural tourism with sustainable urban development to generate place-based value; (4) **Ethnic–local dimension** – reflecting cultural diversity through inclusive design processes and supporting community-led cultural initiatives; and (5) **Ethical–perfection dimension** – institutionalizing moral and cultural values in planning through cultural charters, training programs, and performance assessment tools. Together, these strategies propose a transition from a "landscape of power," dominated by top-down aesthetic regulations, toward a "landscape of culture," shaped by shared meaning and civic participation.

The results have broader theoretical and practical implications. Theoretically, they contribute to the emerging body of knowledge linking local identity with urban landscape quality, demonstrating that cultural variables can be empirically measured and integrated into planning frameworks. The findings confirm that landscape quality is not a static visual property but a dynamic synthesis of cultural narratives, collective values, and spatial experience. Practically, the research offers a policy model adaptable to other culturally diverse Iranian cities, providing a pathway for embedding identity-oriented approaches in urban design, regeneration, and heritage management. By aligning urban policy with cultural continuity, cities can foster resilience, belonging, and aesthetic integrity in the face of modernization pressures. The Urmia case illustrates that sustainable urban landscapes emerge when cultural memory, creative expression, and moral values are intertwined within spatial planning, ensuring that the city's evolution remains rooted in its local identity rather than abstract global templates.

Conclusion

Overall, this study demonstrates that the revitalization of urban identity in Iranian cities requires a paradigm shift—from material reconstruction to cultural regeneration—wherein urban landscapes are re-envisioned as living narratives of place. Integrating indigenous cultural dimensions into planning and governance can thus transform landscapes from passive physical environments into active cultural systems that sustain meaning, continuity, and community well-being.

Keywords: Local Identity, Urban Landscape, Urban space, Urban Culture, Urban Policy, Urmia city

Citation:
Razi Moftakhar, N., Abdollahzadeh Taraf, A., Saghafi Asl, A & Sattarzadeh, D. (2026). Explaining the Role of Local Identity in the Formation of Urban Landscape Patterns of Urmia and Proposing a Policy Framework. *Journal of Urban Studies on Space and Place*, 10(38), 105-124. https://doi.org/10.22034/jspr.2026.2076000.1201

DOI: https://doi.org/10.22034/jspr.2026.2076000.1201
URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_736487.html?lang=en

Copyrights:
©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.
This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International
(CC BY 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

نشریه علمی پژوهشهای فضا و مکان در شهر
دوره۱۰، شماره۳۸، بهار۱۴۰۵، ۱۰۵-۱۲۴ | https://jspr.jdisf.ac.ir/
شاپا چاپی: ۶۹۸۵- ۳۰۶۰ | شاپا الکترونیکی: ۷۰۹۴- ۳۰۶۰
مقاله پژوهشی: DOI: https://doi.org/10.22034/jspr.2026.2076000.1201
تاریخ دریافت: ۰۶/ ۰۸/ ۱۴۰۴ تاریخ بازنگری:۰۷/ ۱۲/ ۱۴۰۴ تاریخ پذیرش: ۲۳/ ۰۲/ ۱۴۰۵ تاریخ انتشار:۳۰/ ۰۳/ ۱۴۰۵

تبیین نقش فرهنگ محلی در شکل‌گیری الگوهای منظر فضاهای شهری ارومیه و ارائهٔ چهارچوب سیاستی[۲]

نرمین رازی مفتخر
گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
اکبر عبداله‌زاده طرف[۳]
دانشیار گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
آرش ثقفی اصل
دانشیار گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
داریوش ستارزاده
دانشیار گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

چکیده

منظر شهری تنها از طریق مداخلات کالبدی یا زیباشناختی شکل نمی‌گیرد، بلکه ارزش‌ها و باورهای فرهنگی محلی نقش بنیادین در ساختاردهی تعاملات اجتماعی و ادراک فضا دارند. پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش ابعاد فرهنگ محلی در شکل‌گیری الگوهای منظر شهری ارومیه و تدوین چهارچوبی سیاستی برای ارتقای کیفیت منظر، با رویکردی ترکیبی، علّی_مقایسه‌ای و پیمایشی انجام شد. داده‌ها از ۳۸۴ شهروند در پنج منطقهٔ شهری جمع‌آوری و با استفاده از رگرسیون چندگانه و همبستگی پیرسون تحلیل شدند. نتایج نشان دادند که «فرهنگ کمال» (نمایانگر رفتارها و ارزش‌های اخلاقی، زیبایی‌شناختی و هنجاری جمعی) قوی‌ترین تأثیر را بر ابعاد هویتی و ادراکی منظر شهری دارد. همچنین، فرهنگ‌های تاریخی، اقتصادی، ادبی_هنری و بومی_قومی به‌طور معنادار کیفیت منظر را شکل می‌دهند، درحالی‌که فرهنگ‌های دینی_مذهبی و تکنولوژیک نقش محدودتری دارند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی شهری مؤثر نیازمند ادغام ابعاد فرهنگی در سیاست‌گذاری است. پژوهش حاضر از نظر نظری، به تبیین مکانیسم‌های تأثیر فرهنگ بر تجربهٔ شهری می‌پردازد؛ از نظر روش‌شناسی، نشان می‌دهد چگونه شاخص‌های کمی فرهنگی می‌توانند به سیاست‌های کاربردی تبدیل شوند و از منظر عملی، چهارچوبی قابل استفاده برای مدیران شهری ارائه می‌دهد.

واژگان کلیدی: هویت محلی، منظر شهری، فضای شهری، فرهنگ شهری، سیاست‌گذاری شهری، ارومیه.

---

[۲] این مقاله برگرفته از رسالهٔ دکترای نویسنده اول در رشتهٔ دکترای تخصصی شهرسازی با عنوان «تدوین راهبردهای منظر شهری ارومیه با تکیه بر شاخص‌های فرهنگی» است که به راهنمایی نویسنده دوم و سوم و مشاوره نویسنده چهارم در در دانشگاه آزاد اسلامی انجام شده است.

[۳] ایمیل نویسنده مسئول: taraffarat@yahoo.com

مقدمه

در دهه‌های اخیر، توجه به رابطهٔ میان فرهنگ محلی، هویت و منظر شهری به یکی از محورهای اصلی برنامه‌ریزی و توسعهٔ پایدار شهری در سطح جهانی تبدیل شده است. مطالعات نشان می‌دهند که کیفیت فضاهای شهری تنها از طریق ملاحظات کالبدی یا اقتصادی قابل تحلیل نیست، بلکه بازتاب‌دهندهٔ تعامل میان تاریخ، ارزش‌های فرهنگی، حافظهٔ جمعی و تجربهٔ زیستهٔ شهروندان است (Dostoğlu, 2021; Abbaszadeh, 2023). در این چهارچوب، منظر شهری به‌عنوان بازنمایی همزمان عناصر عینی و ذهنی فضا و پیوند میان فرهنگ، قدرت و تجربهٔ اجتماعی تعریف می‌شود که ادراک انسان از مکان و حس تعلق وی به آن را شکل می‌دهد (Ahmed & Haykal, 2022; Çilek, 2023). مفهوم هویت محلی نیز به‌عنوان سازه‌ای پویا، حاصل پیوند میان تاریخ، شیوه‌های زیست و ارزش‌های جمعی ساکنان در یک بستر مکانی مشخص است (Selman et al., 2021). از این دیدگاه، بازآفرینی و ارتقای کیفیت منظر شهری مستلزم بازتاب‌دهی لایه‌های فرهنگی و هویتی است و صرفاً توجه به الزامات فنی یا اقتصادی کفایت نمی‌کند.

با وجود این اهمیت، شواهد بین‌المللی حاکی است که گفتمان غالب شهرسازی در کشورهای در حال توسعه، همچنان مبتنی بر عقلانیت ابزاری و الگوهای جهان‌شمول است و زمینه‌های فرهنگی و بومی فضاها را نادیده می‌گیرد (Alexander, 1977; Alba Dorado, 2023). این رویکرد غالب، به تولید مناظری هم‌شکل و فاقد معنا منجر شده و تجربهٔ زیستهٔ شهروندان و حس تعلق آنان را تضعیف کرده است؛ پدیده‌ای که برخی آن را «منظر قدرت» می‌نامند و نشان‌دهندهٔ تحمیل نظم فضایی از بالا و کاهش مشارکت اجتماعی در فضاهای شهری است (Çilek, 2023; Al-Shami et al., 2023). در واکنش به این بحران معنایی، رویکردهای زمینه‌گرا و معناگرا در طراحی و برنامه‌ریزی شهری شکل گرفته‌اند که بر بازسازی پیوند میان فرهنگ، فضا و جامعه تأکید می‌کنند (Della Spina, 2020; UNESCO, 2023).

در ادبیات علمی، مفهوم منظر فرهنگی به‌عنوان چهارچوب میان‌رشته‌ای امکان تحلیل لایه‌های تاریخی، اجتماعی و نمادین فضاهای شهری را فراهم کرده است (Antrop & Olwig, 2022). منظر فرهنگی، نتیجهٔ فرآیندهای اجتماعی و فرهنگی تثبیت‌شده در گذر زمان است و نه صرفاً مداخلهٔ کالبدی. ازاین‌رو، بازآفرینی شهری بدون توجه به مؤلفه‌های فرهنگی و هویت محلی به گسست اجتماعی و بی‌سازمانی معنایی در شهر منجر می‌شود (Jorgensen, 2021; Verma et al., 2024). مطالعات بین‌المللی همچنین نشان داده‌اند که چهارچوب‌های تحلیل منظر، مدل‌های کمی_کیفی و استفاده از داده‌های بزرگ و هوش مصنوعی می‌تواند درک عمیق‌تری از رابطهٔ میان ساختار کالبدی، فرآیندهای اجتماعی و خدمات اکوسیستمی ارائه دهد (Tan et al., 2024; Verma et al., 2024; Ogawa et al., 2024; Huang et al., 2025). بااین‌حال، بسیاری از این پژوهش‌ها کمتر زمینهٔ بومی ایران و ویژگی‌های خاص شهرهای تاریخی و فرهنگی را در نظر گرفته‌اند و انتقال مستقیم نتایج به سیاست‌گذاری شهری محدود است.

در ایران نیز تجربه شهرسازی معاصر نشان می‌دهد که غالباً رویکردهای کالبدی و اقتصادی بر برنامه‌ریزی شهری غلبه داشته‌اند؛ رویکردی که در بسیاری موارد به تضعیف نشانه‌های هویتی و نادیده گرفتن تنوع فرهنگی انجامیده است (Balon et al., 2023). این مسئله در شهرهایی با پیشینهٔ تاریخی و تنوع قومی، مانند ارومیه، نمود بارزتری دارد. توسعه‌های شتاب‌زده، تخریب بافت‌های تاریخی و بی‌توجهی به لایه‌های فرهنگی، باعث گسست میان ساخت کالبدی و ساخت معنایی فضاهای شهری شده است

(Abbaszadeh, 2023). بااین‌وجود، ظرفیت‌های بالقوهٔ ارومیه، شامل پیشینهٔ باغ‌شهری، موقعیت طبیعی منحصربه‌فرد و هم‌زیستی اقوام مختلف امکان شکل‌دهی به مناظری هویت‌مند و معنادار را فراهم می‌کند.

با وجودِ این ظرفیت‌ها، شکاف اصلی در ادبیات موجود، فقدان چهارچوبی منسجم برای تبیین رابطهٔ میان هویت محلی و الگوهای منظر شهری در بستر شهرهای ایران است. مطالعات پیشین عمدتاً بر ابعاد کالبدی یا زیباشناختی منظر تمرکز داشته و تحلیل نظام‌مند ابعاد فرهنگی، ادراکی و ارزش‌مدارانه کمتر مورد توجه قرار گرفته است (Birdsall et al., 2021; Elshater & Abusaada, 2025). همچنین، بررسی همزمان مؤلفه‌های متنوع فرهنگ محلی (از جمله ابعاد تاریخی، قومی، اقتصادی و اخلاقی) و اثر آن‌ها بر شاخص‌های منظر شهری در قالب مدل تحلیلی و سیاست‌محور به‌ندرت در پژوهش‌ها انجام شده است (Peng et al., 2021).

بر این اساس، پژوهش حاضر با تمرکز بر شهر ارومیه، در پی تبیین نقش هویت محلی در شکل‌گیری الگوهای ادراکی و کالبدی منظر شهری و ارائهٔ چهارچوبی سیاستی مبتنی بر مؤلفه‌های فرهنگی است. این مطالعه با استفاده از رویکرد ترکیبی و تحلیل توأمان داده‌های کمی و کیفی، به‌دنبال پاسخ به این پرسش محوری است که ابعاد مختلف فرهنگ محلی چگونه و تا چه اندازه بر کیفیت و الگوهای منظر شهری ارومیه اثرگذارند. نوآوری پژوهش در تلفیق تحلیل فرهنگی، سیاست‌گذاری شهری و ارائهٔ الگویی بومی برای بازآفرینی منظر شهری در شهرهای ایران نهفته است.

چهارچوب نظری پژوهش

تحلیل منظر شهری، به‌ویژه در شهرهای معاصر با تنوع فرهنگی بالا، بدون تکیه بر چهارچوب نظری منسجم، اغلب محدود به توصیف عناصر کالبدی یا شاخص‌های بصری می‌شود و سازوکارهای معناسازی در فضا نادیده گرفته می‌شوند. نظریه در مطالعات شهری نه صرفاً ابزاری مفهومی بلکه ساختاری تحلیلی است که امکان آشکارسازی روابط پیچیدهٔ میان فضا، فرهنگ و هویت را فراهم می‌آورد و به تبیین چگونگی ادراک، استفاده و ارزش‌گذاری فضاهای شهری می‌پردازد (Antrop & Olwig, 2022; Selman et al., 2021). بااین‌حال، بسیاری از مطالعات منظر شهری، برخلاف غنای مفهومی، به سطح توصیف محدود مانده و کمتر به تبیین اثرگذاری مؤلفه‌های فرهنگی بر الگوهای ادراکی و کالبدی پرداخته‌اند (Verma et al., 2024). این محدودیت، به‌ویژه در تبدیل یافته‌ها به سیاست‌ها و چهارچوب‌های عملیاتی، آشکار است.

در ادبیات کلاسیک شهرسازی، منظر عمدتاً بر پایهٔ نظم فیزیکی، ترکیب احجام و کیفیت‌های بصری تحلیل می‌شد. اگرچه این رویکرد به انسجام کالبدی کمک می‌کرد، اما فضا را از زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی آن منفک می‌ساخت. در مقابل، نظریه‌های معاصر، به‌ویژه در چهارچوب منظر فرهنگی، منظر شهری را نظامی چندلایه از روابط ادراکی، اجتماعی و نمادین معرفی کرده‌اند (Liu & Nijhuis, 2022; UNESCO, 2023). در این دیدگاه، فضا محصول تعامل تاریخی میان انسان، فرهنگ و طبیعت است و این تعامل معنا و هویت مکان را در گذر زمان شکل می‌دهد (Jorgensen, 2021).

مفهوم هویت محلی یکی از مؤلفه‌های کلیدی در تحلیل منظر شهری است و به درک جمعی ویژگی‌های منحصربه‌فرد مکان اشاره دارد که حس تعلق، تداوم و تمایز فضایی را ایجاد می‌کند (Relph, 1976; Massey, 1994). برخلاف رویکردهای ذات‌گرایانه، نظریه‌های معاصر هویت محلی را سازه‌ای پویا و اجتماعی می‌دانند که در تعامل مداوم میان مردم و فضا شکل می‌گیرد

و بر آن اثر می‌گذارد (Kriswandwitanaya & Nurussobah, 2024). هویت محلی، بنابراین، محدود به نمادها یا تاریخ گذشته نیست، بلکه فرآیندی است که از هم‌نشینی حافظهٔ جمعی، تجربهٔ زیسته و ادراک حسی فضا شکل می‌گیرد.

پژوهش‌های معاصر سه بعد اصلی را در شکل‌گیری هویت محلی برجسته می‌کنند: بعد تاریخی و حافظهٔ جمعی که از طریق نشانه‌ها و عناصر ماندگار بازتولید می‌شود (Della Spina, 2020)؛ بعد فرهنگی_اجتماعی، که ریشه در روابط اجتماعی، شیوه‌های زیست و کنش‌های روزمره دارد (Birdsall et al., 2021)؛ و بعد ادراکی_زیباشناختی، مرتبط با تجربهٔ حسی، بصری و عاطفی شهروندان از فضا (Çilek, 2023). این رویکرد سه‌بعدی هویت محلی را عاملی فعال در سازمان‌دهی منظر شهری معرفی می‌کند، نه صرفاً پس‌زمینه‌ای فرهنگی.

نظریه‌های فرهنگ شهری نیز تأکید می‌کنند که فضاهای شهری در بستر نظامی از ارزش‌ها، نمادها و روابط قدرت تولید و بازتولید می‌شوند (Lefebvre, 1991; Soja, 1996). منظر شهری به‌مثابهٔ متنی فرهنگی قابل خوانش است که معناهای آن از طریق کنش‌های اجتماعی، آیین‌ها و روایت‌های جمعی تثبیت می‌شود (Jorgensen, 2021). بااین‌حال، بسیاری از مطالعات فرهنگی پیوند روشنی میان مؤلفه‌های فرهنگ و پیامدهای عینی در ساخت فضایی شهر برقرار نکرده‌اند. پژوهش‌های جدید نشان می‌دهند که در شهرهای چندقومیتی، مؤلفه‌هایی مانند فرهنگ تاریخی، هنر بومی، فعالیت‌های اقتصادی محلی و ارزش‌های اخلاقی نقش مستقیم در سازمان‌دهی فضا و کیفیت منظر دارند (Kattimani & Devadas, 2024; UNESCO, 2023).

در ایران، تجربهٔ شهرسازی معاصر نشان‌دهندهٔ غلبه رویکردهای کالبدی و عملکردگرا بر برنامه‌ریزی شهری است؛ رویکردی که گسست میان کالبد و فرهنگ و تضعیف نشانه‌های هویتی را تشدید کرده است (Balon et al., 2023; Abbaszadeh, 2023). این مطالعات به‌درستی بحران منظر بی‌هویت را شناسایی کرده‌اند، اما چهارچوب تحلیلی برای بازپیوند هویت محلی و منظر شهری ارائه نکرده‌اند. بنابراین، ادبیات موجود همچنان از پراکندگی مفهومی و ضعف در تبیین مکانیزم‌های اثرگذاری فرهنگ بر منظر شهری رنج می‌برد.

بر مبنای این نقد، پژوهش حاضر چهارچوب نظری خود را برای تبیین رابطهٔ میان هویت محلی و کیفیت منظر شهری شکل داده است. در این چهارچوب، هویت محلی به‌عنوان متغیر مستقل، از طریق مجموعه‌ای از مؤلفه‌های فرهنگی شامل فرهنگ تاریخی، ادبی_هنری، اقتصادی، بومی_قومی و فرهنگ کمال بر الگوهای ادراکی، زیبایی‌شناختی و کالبدی منظر شهری اثر می‌گذارد. فرهنگ تاریخی با تثبیت حافظهٔ جمعی، اصالت و تداوم سیمای شهری را بازتاب می‌دهد (Della Spina, 2020). فرهنگ ادبی_هنری از طریق نمادپردازی و ارتقای خوانایی فضایی، کیفیت ادراکی منظر را تقویت می‌کند (Al-Shami et al., 2023). فرهنگ اقتصادی با پشتیبانی از فعالیت‌های بومی و اقتصاد خلاق، پایداری عملکردی فضاهای شهری را تضمین می‌کند (Kattimani & Devadas, 2024). فرهنگ بومی_قومی با بازنمایی تنوع فرهنگی و ارتقای تعاملات اجتماعی، غنای بصری و چندفرهنگی منظر را افزایش می‌دهد (Kriswandwitanaya & Nurussobah, 2024). فرهنگ کمال به‌عنوان بعد تلفیقی، ارزش‌های اخلاقی و انسانی را به سطوح کالبدی و ادراکی فضا منتقل می‌کند و هماهنگی میان مؤلفه‌های فرهنگی را ارتقا می‌دهد (Birdsall et al., 2021).

بر این اساس، فرض بنیادین پژوهش آن است که کیفیت منظر شهری محصول تعامل همزمان میان مؤلفه‌های هویت محلی و سیاست‌های برنامه‌ریزی شهری است و تقویت این هم‌سویی، منظر را از سطح بصری فراتر می‌برد و به بستری معنادار برای بازتولید هویت جمعی و ارتقای کیفیت زیست شهری تبدیل می‌کند.

پیشینهٔ پژوهش

پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهند که فرهنگ محلی و مؤلفه‌های هویتی نقش اساسی در شکل‌دهی منظر شهری و تجربهٔ ادراکی شهروندان دارند، اما نحوهٔ تجمیع این مؤلفه‌ها در چهارچوب سیاست‌گذاری شهری در شهرهای ایرانی کمتر بررسی شده است. مطالعات کیفی و تفسیری در ایران، مانند پژوهش گلچین و فریادی (۱۴۰۴) در سورمق و درویش نوری و همکاران (۱۴۰۴) در سنندج، بر اهمیت ارزش‌ها و دانش بومی، تعامل اجتماعی و عناصر معماری محلی تأکید می‌کنند و نشان می‌دهند که مشارکت شهروندان و توجه به ابعاد حسی و فرهنگی می‌تواند هویت مکان را تقویت کند. این پژوهش‌ها بیشتر به بررسی ادراکات و الگوهای کیفی می‌پردازد و برخلاف ارائهٔ دیدگاه‌های مفهومی غنی، به تحلیل کمی و ارتباط مستقیم با سیاست‌ها و اقدامات اجرایی شهری توجه محدودی داشته‌اند که این نقطه‌ضعف آن‌ها را از پژوهش حاضر متمایز می‌کند.

در مقابل، پژوهش‌های کمی_تحلیلی در شهرهای ایرانی، مانند مطالعهٔ حمیدی و رشوند (۱۴۰۴) در رشت و رازی مفتخر و همکاران (۱۴۰۲) در ارومیه، با بهره‌گیری از پیمایش و تحلیل آماری، اثر شاخص‌های فرهنگی و هنری بر کیفیت منظر شهری را سنجیده‌اند. این پژوهش‌ها با ارائهٔ شواهد کمی نشان می‌دهند که عناصر تاریخی، اقتصادی، مذهبی و نمادهای بصری در ادراک منظر نقش تعیین‌کننده دارند و تفاوت‌های منطقه‌ای اثرگذاری قابل توجهی بر تجربهٔ شهری ایجاد می‌کند. بااین‌حال، این مطالعات معمولاً محدود به سنجش همبستگی و ضریب تأثیر متغیرها هستند و چهارچوب جامع نظری و ارتباط مستقیم با برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری منظر شهری ارائه نمی‌دهند؛ موضوعی که پژوهش حاضر با تلفیق تحلیل کمی و کیفی و ارائهٔ چهارچوب سیاستی بومی بر آن متمرکز است.

مطالعات بین‌المللی نیز نشان می‌دهند که چهارچوب‌های منظرین و مدل‌های تحلیلی می‌توانند درک عمیق‌تری از رابطهٔ میان ساختار کالبدی، فرآیندهای اجتماعی و خدمات اکوسیستمی ارائه دهند. پژوهش‌های (Selman et al.,2021; Tan et al., 2024 چهارچوب‌های نظری جامع برای برنامه‌ریزی منظر ارائه کرده‌اند، درحالی‌که پژوهش‌هایی مانند (Ogawa et al., 2024; Verma et al., 2024) با استفاده از یادگیری عمیق و داده‌های بزرگ امکان سنجش کمی ادراکات بصری و عناصر کالبدی شهر را فراهم آورده‌اند. این مطالعات هرچند در ارائهٔ مدل‌ها و روش‌های نوین پیشرفته هستند، اما بستر بومی ایران و ویژگی‌های خاص شهرهای تاریخی و فرهنگی همچون ارومیه را لحاظ نکرده‌اند و ارتباط عملی آن‌ها با سیاست‌گذاری شهری محدود است. پژوهش‌هایی مانند Huang et al. (2025) نشان می‌دهند که ابعاد فرهنگی و ادراکی می‌توانند کیفیت فضاهای عمومی را به طور مؤثر ارتقا دهند، اما باز هم به چهارچوب اجرایی و تطبیق با بافت شهری ایرانی توجه کمتری شده است.

تحلیل ادبیات موجود نشان می‌دهد که با وجود توجه به هویت و فرهنگ محلی در سطح نظری و برخی مطالعات تجربی، خلأهای مهمی باقی مانده است. اول اینکه، ترکیب تحلیل فرهنگی و سیاست‌گذاری شهری به‌صورت یکپارچه و عملیاتی در شهرهای ایرانی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. دوم اینکه، مطالعات کمی_کیفی محدود به سنجش اثرات جزئی و منفرد هستند و اثرات همزمان

مؤلفه‌های ادراکی و کالبدی فرهنگ محلی بر منظر شهری کمتر تحلیل شده است. سوم اینکه، اکثر مطالعات بین‌المللی چهارچوب‌های تحلیلی و مدل‌های نوین ارائه کرده‌اند، اما سازگاری آن‌ها با بستر فرهنگی و تاریخی ایران و انتقال مستقیم نتایج به سیاست‌های شهری محدود است.

با توجه به این خلأها، پژوهش حاضر با تمرکز بر شهر ارومیه با هدف تبیین نقش هویت محلی در شکل‌گیری الگوهای ادراکی و کالبدی منظر شهری و ارائهٔ چهارچوب سیاستی مبتنی بر مؤلفه‌های فرهنگی، سعی دارد تحلیل کمی_کیفی تجربی را با طراحی سیاست‌محور ترکیب کند. این پژوهش ضمن شناسایی ابعاد مؤثر فرهنگ محلی، به توسعهٔ الگویی بومی و قابل اجرا در شهرهای ایرانی کمک می‌کند و شکاف موجود در ادبیات را از منظر پیوند بین نظریه، شواهد تجربی و سیاست‌گذاری شهری پر می‌سازد.

جدول شمارهٔ (۱): پیشینهٔ پژوهش

نویسندگان و سال	اهداف پژوهش	روش پژوهش	نتایج کلیدی
گلچین و فریادی، ۱۴۰۴	تبیین نقش ارزش‌ها و دانش بومی در طراحی منظر محلی و تقویت ارتباط انسان_طبیعت در سورمق	کیفی، تفسیری؛ نشست‌های گفت‌وگومحور با ساکنان بومی؛ چهارچوب برنامه‌ریزی ارتباطی	مشارکت محلی، پرهیز از الگوهای غیربومی و توجه به حواس چندگانه موجب تقویت هویت و پیوند نسل جدید با طبیعت می‌شود.
حمیدی و رشوند، ۱۴۰۴	سنجش تأثیر نقاشی دیواری بر طراحی مبلمان شهری و کیفیت منظر رشت	توصیفی_تحلیلی؛ پیمایش (۲۸۳ پرسشنامه)؛ تحلیل آماری	دیوارنگاره‌های منطبق با فرهنگ محلی حس مکان را تقویت کردند. آثار غیرزمینه‌گرا فاقد پذیرش اجتماعی بودند.
درویش نوری و همکاران، ۱۴۰۴	شناسایی عناصر هویت فرهنگی در فضاهای شهری سنندج	کیفی؛ مصاحبهٔ نیمه‌ساختاریافته (۳۷ نفر)؛ تحلیل محتوا	معماری و المان‌های شهری نقش بنیادین در تقویت هویت فرهنگی دارند؛ تأکید بر ابعاد اجتماعی_فرهنگی در طراحی ضروری است.
فلاحت و گرشاسبی، ۱۴۰۳	تدوین چهارچوب دوسویه میان منظر فرهنگی و بازآفرینی شهری	کیفی_تحلیلی؛ مطالعهٔ مفهومی	چهارچوبی مبتنی بر ارزش‌های نخستین و تحول‌یافته منظر فرهنگی ارائه شد که همگرایی نظری و اجرایی بازآفرینی را تقویت می‌کند.
موذنی خوراسگانی و حقیقت‌بین، ۱۴۰۲	تبیین نقش رویکرد منظرین در بازآفرینی بافت تاریخی اصفهان	تحلیلی_توصیفی؛ مطالعهٔ موردی	رویکرد منظرین با تقویت خاطرهٔ جمعی و هویت مکان، پایداری بافت تاریخی را ارتقا می‌دهد.
حائری و اسماعیل‌دخت، ۱۴۰۱	تبیین تعامل منظر شهری و اکولوژی شهری در برنامه‌های توسعه	توسعه‌ای_کاربردی؛ تحلیل مفهومی	تعامل لایه‌های عینی_ذهنی منظر و اکولوژی در سه مقیاس، هم‌سویی انسان_طبیعت را در توسعهٔ شهری تقویت می‌کند.
سواری و کابلی، ۱۴۰۰	بررسی تأثیر فرهنگ بر منظر شهری	مروری_تحلیلی (مقاله کنفرانسی)	فرهنگ و منظر رابطه‌ای متقابل دارند؛ هویت شهری متأثر از ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی است.

رازی مفتخر و همکاران، ۱۴۰۲	سنجش تأثیر شاخص‌های فرهنگی بر منظر شهری ارومیه	کاربردی؛ توصیفی_تحلیلی؛ پیمایش (۳۸۴ شهروند)؛ رگرسیون چندمتغیره	شاخص‌های تاریخی، اقتصادی و مذهبی بیشترین تأثیر را بر منظر ارومیه دارند؛ تفاوت معنادار میان مناطق شهری مشاهده شد.
Tan et al. (2024)	ارائهٔ چهارچوب منظرین برای برنامه‌ریزی فضاهای پیرامون‌شهری	تحلیلی_نظری	سه بعد یکپارچه‌ساز، تکوینی و اجتماعی منظر مبنای چهارچوبی نوین برای توسعهٔ پایدار پیرامون‌شهری معرفی شد.
Verma et al. (2024)	سنجش شباهت بصری محله‌ها با تصاویر خیابانی و یادگیری عمیق	تحلیل کمی؛ پردازش تصویر و DL	شاخص‌های ادراک بصری قابل سنجش کمی هستند؛ شباهت بصری به تضعیف هویت شهری منجر می‌شود.
Selman et al. (2021)	بررسی نقش مفاهیم بوم‌شناسی منظر در فرآیند برنامه‌ریزی	مرور نظام‌مند (۱۹۱۸ مقاله)	مفاهیم ساختار، عملکرد، مقیاس و تاب‌آوری ظرفیت بالایی در ارتقای برنامه‌ریزی منظر دارند، اما در مرحلهٔ هدف‌گذاری کمتر به کار رفته‌اند.
Peng et al. (2021)	تبیین الگوهای منظر پایدار در پیوند با خدمات اکوسیستمی	تحلیلی-مروری	الگوهای منظر پایدار بر پیوند الگوی فضایی-فرآیند اجتماعی-خدمات اکوسیستمی تأکید می‌کنند و مبنای برنامه‌ریزی پایدار محسوب می‌شوند.
Ogawa et al. (2024)	سنجش ادراکات ذهنی از خیابان با مدل یادگیری عمیق	تحلیل داده‌های بزرگ (۸.۸ میلیون پاسخ)؛ DL	تنها برخی عناصر کالبدی (مانند پوشش آسمان) بر ادراکات مثبت اثرگذارند؛ مدل پیشنهادی امکان نقشه‌برداری ادراکی شهر را فراهم می‌کند.
Liu & Nijhuis (2022)	تدوین واژگان طراحی فضایی-بصری منظر	تحلیل نظری ادبیات	چهار مقوله توالی، جهت‌گیری، تداوم و پیچیدگی به‌عنوان چهارچوب فهم و طراحی فضای منظر معرفی شدند.
Jorgensen (2021)	تبیین نقش نشانه‌شناسی در طراحی منظر	نظری-تحلیلی	معنا در منظر وابسته به زمینهٔ فرهنگی و نظام نشانه‌ای است؛ تحلیل بافت و مخاطب در تفسیر منظر ضروری است.
Huang et al. (2025)	ارائهٔ چهارچوب ارزیابی کیفیت منظر شهری مبتنی بر ادراک کاربران	کمی؛ مدل D-IPA۳؛ پیمایش	ابعاد فرهنگی و ادراکی در ارتقای کیفیت فضاهای عمومی نقش تعیین‌کننده دارند؛ چهارچوب پیشنهادی از طراحی کاربرمحور حمایت می‌کند.

Çilek (2023)	بررسی تأثیر عناصر منظر بر حس امنیت و تعلق محلی	پیمایشی_تحلیلی	میان حس امنیت و تعلق مکانی همبستگی مثبت وجود دارد؛ طراحی جذاب و ایمن کیفیت زندگی شهری را ارتقا می‌دهد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از منظر هدف، کاربردی و از حیث ماهیت، تحلیلی_تبیینی است. رویکرد روش‌شناختی آن بر اساس فلسفهٔ پراگماتیسم استوار است؛ چراکه موضوع پژوهش، یعنی رابطهٔ میان «هویت و فرهنگ محلی» و «منظر شهری»، سازه‌ای چندبعدی و معنامحور است که نمی‌توان اثرگذاری آن را صرفاً از طریق تحلیل‌های کالبدی یا توصیفی تبیین کرد. بر همین اساس، رویکرد ترکیبی (Mixed Methods) انتخاب شد تا با تلفیق داده‌های کمی و کیفی، هم روابط آماری میان مؤلفه‌های فرهنگی و منظر شهری شناسایی شود و هم ساختار درونی و وزن نسبی این مؤلفه‌ها در چهارچوب سیاست‌محور تحلیل گردد.

در سطح استراتژی پژوهش، تحلیل کمی با استفاده از پیمایش شهروندان انجام شد تا اثرات آماری مؤلفه‌های فرهنگ محلی بر ادراک و شکل‌گیری منظر شهری ارزیابی شود. همزمان، تحلیل کیفی شبکه‌ای از خبرگان و متخصصان به منظور شناسایی وابستگی‌ها، اولویت‌ها و تفسیر سیاستی مؤلفه‌ها صورت گرفت. این تلفیق روش‌ها امکان می‌دهد تا نتایج به شکلی کاربردی و قابل ترجمه به چهارچوب سیاست‌گذاری شهری ارائه شود.

انتخاب مورد پژوهش و محدودهٔ جغرافیایی بر اساس ویژگی‌های منحصربه‌فرد شهر ارومیه انجام شد. این شهر با تنوع قومی و فرهنگی، پیشینهٔ تاریخی غنی و چالش‌های ناشی از نوسازی شهری، ظرفیت مناسبی برای تحلیل چندبعدی اثر فرهنگ محلی بر منظر شهری فراهم می‌کند. بااین‌حال، این ویژگی‌ها محدودیت‌هایی برای تعمیم نتایج به سایر شهرها ایجاد می‌کنند که در تفسیر یافته‌ها لحاظ شده است. بازه زمانی جمع‌آوری داده‌ها شامل سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۴ است.

جامعهٔ آماری شامل تمام شهروندان ساکن ارومیه بر اساس آخرین آمار رسمی جمعیت ۷۳۶,۲۲۴ نفر بود. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر برآورد شد و نمونه‌گیری تصادفی ساده طبقه‌بندی‌شده متناسب با جمعیت هر منطقه شهری صورت گرفت تا نمایندگی فضایی و اجتماعی نمونه تضمین شود. پرسشنامه‌ها به‌صورت میدانی در فضاهای عمومی توزیع شد و با توضیح هدف پژوهش و اطمینان از محرمانه بودن پاسخ‌ها، تلاش شد تا سوگیری پاسخ‌دهی به حداقل برسد.

۱. گردآوری داده‌ها

طراحی پرسشنامه پژوهش بر مبنای چهارچوب نظری استخراج‌شده از مبانی نظری انجام شد تا پیوند روشنی میان مفاهیم نظری و سنجش تجربی برقرار شود. بر این اساس، «هویت و فرهنگ محلی» به‌عنوان متغیر مستقل، به مجموعه‌ای از مؤلفه‌های قابل سنجش شامل فرهنگ تاریخی، ادبی_هنری، اقتصادی، سیاسی_مدیریتی، دینی_مذهبی، بومی_قومی، اکولوژیک، تکنولوژیک و فرهنگ کمال تعریف عملیاتی شد. هریک از این مؤلفه‌ها بر اساس ادبیات نظری، به شاخص‌ها و گویه‌هایی تبدیل شد که توان بازنمایی ابعاد ادراکی، معنایی و کالبدی فرهنگ در منظر شهری را داشته باشند.

متغیر وابستهٔ پژوهش، «کیفیت منظر شهری» است که از طریق شاخص‌هایی نظیر زیبایی بصری، تنوع پوشش گیاهی، تنوع رنگ‌آمیزی، پاکیزگی محیط و خوانایی فضایی سنجیده شد. تمام گویه‌ها در قالب پرسشنامه‌ای با مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت طراحی شدند.

برای اطمینان از کیفیت علمی ابزار اندازه‌گیری، فرآیند اعتبارسنجی پرسشنامه در چند مرحله انجام شد. در مرحلهٔ نخست، روایی محتوایی و صوری پرسشنامه از طریق نظرخواهی از خبرگان حوزهٔ برنامه‌ریزی شهری، منظر و مطالعات فرهنگی بررسی و اصلاحات لازم در شفافیت و تناسب گویه‌ها اعمال شد. در مرحلهٔ دوم، داده‌های حاصل از اجرای اصلی پرسشنامه برای ارزیابی روایی سازه تحلیل شد. در این راستا، شاخص‌های میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) و پایایی ترکیبی برای هر سازه محاسبه شد که مقادیر آن‌ها بالاتر از آستانه‌های پذیرفته‌شده (AVE>0.5 و CR>0.7) قرار داشت و بیانگر کفایت روایی همگراست. همچنین، پایایی ابزار با استفاده از آلفای کرونباخ تأیید شد که مقادیر آن برای تمام مؤلفه‌ها در سطح قابل قبول قرار گرفت.

جدول شمارهٔ (۱): تعداد گویه‌ها، پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ مؤلفه‌های پژوهش

مولفه	گویه‌ها	AVE	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ
فرهنگ تاریخی	وسعت بافت تاریخی (قدمت و کیفیت)؛ تعداد بناهای تاریخی (قدمت و کیفیت)، تنوع مراسم سنتی و تاریخی	۰/۶۵۴	۰/۸۵۵	۰/۸۹۸
فرهنگ ادبی_هنری	فرهنگسراهای موجود (تعداد و وسعت)، تعداد کتابخانه‌ها، تالارهای موسیقی و تأتر و سینما، شخصیت‌های برجستهٔ ادبی و هنری	۰/۵۳۳	۰/۷۴۹	۰/۸۵۵
فرهنگ اقتصادی	تولید خالص و ناخالص داخلی، سرمایه‌گذاری داخلی، سرمایه‌گذاری خارجی، میزان تبادلات برون‌مرزی، برنامه‌های توسعه و عمرانی	۰/۸۰۹	۰/۸۳۳	۰/۷۵۰
فرهنگ سیاسی_دیپلماسی	امنیت، شفافیت، تعاملات برون‌مرزی، دیپلماسی شهری دوجانبهٔ	۰/۷۳۲	۰/۸۸۷	۰/۷۸۸
فرهنگ اکوسیستم	حفظ تنوع زیستی، حفاظت اکوسیستم، عدم آلایندگی هوا، آب و خاک، عدم آلودگی صوتی و نور	۰/۶۵۴	۰/۸۵۵	۰/۸۹۸
فرهنگ دینی_مذهبی	بناهای مذهبی (تعداد، وسعت، کیفیت، اماکن اجرای مراسم دینی_مذهبی، تنوع مراسم دینی_مذهبی، تنوع ادیان و مذاهب و تعامل مذاهب	۰/۵۷۸	۰/۸۷۹	۰/۷۸۹
فرهنگ بومی_قومی	تنوع قومیت‌ها، تنوع مراسم بومی و قومی، تعامل قومیت‌ها، جذب و میزان پذیرش توریسم، جذب و میزان پذیرش اکوتوریسم	۰/۶۲۱	۰/۹۲۳	۰/۷۱۲
فرهنگ تکنولوژیک و سازمان‌های مدیریت شهری	تکنولوژی حمل‌ونقل عمومی، تکنولوژی و فناوری در عرصهٔ خدمات شهری، انعطاف تشکیلاتی و قانونی، وجود اهداف معین سازمانی،	۰/۶۷۸	۰/۷۳۹	۰/۷۳۲

	اعتقادهای ارزشی و انسانی، اصلاح و تغییر مسیرها، تصمیم‌گیری‌های شورامبنا، رویکرد جمعی انتخاب مدیران			
فرهنگ کمال	عدالت‌محوری، ارزش‌مداری، آرامش، حضور الوهیت	۰/۶۱۱	۰/۷۹۹	۰/۸۷۹
منظر شهری	تنوع پوشش گیاهی، زیبایی بصری، تنوع رنگ‌آمیزی لبه‌های شهری، پاکیزگی محیط	۰/۶۸۹	۰/۷۵۵	۰/۷۳۳

ابزار و روش تحلیل داده‌ها

پس از آماده‌سازی داده‌ها، تحلیل آماری با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد. در گام نخست، آمارهای توصیفی برای شناخت توزیع داده‌ها و ویژگی‌های پاسخ‌دهندگان محاسبه شد. پیش از اجرای آزمون‌های استنباطی، پیش‌فرض‌های آماری شامل نرمال بودن توزیع داده‌ها و عدم هم‌خطی شدید میان متغیرهای مستقل بررسی شد تا اعتبار نتایج تضمین شود.

جدول شمارهٔ (۲): توزیع نرمال متغیرها و آزمون هم‌خطی

متغیر	آمارهٔ K-S	Sig	Tolerance	VIF
فرهنگ تاریخی	۰/۰۶۲	۰/۰۸۷	۰/۶۲	۱/۶۱
فرهنگ ادبی_هنری	۰/۰۵۸	۰/۱۲۱	۰/۵۸	۱/۷۲
فرهنگ اقتصادی	۰/۰۷۱	۰/۰۶۳	۰/۴۷	۲/۱۳
فرهنگ سیاسی_مدیریتی	۰/۰۶۵	۰/۰۹۴	۰/۵۱	۱/۹۶
فرهنگ اکولوژیک	۰/۰۶۰	۰/۱۱۰	۰/۵۵	۱/۸۲
فرهنگ دینی_مذهبی	۰/۰۶۹	۰/۰۷۲	۰/۴۹	۲/۰۴
فرهنگ بومی_قومی	۰/۰۵۷	۰/۱۳۶	۰/۴۴	۲/۲۷
فرهنگ تکنولوژیک و مدیریت شهری	۰/۰۷۳	۰/۰۵۸	۰/۳۹	۲/۵۶
فرهنگ کمال	۰/۰۶۱	۰/۱۰۲	۰/۵۳	۱/۸۸
منظر شهری	۰/۰۵۵	۰/۱۴۸	–	–

در گام بعد، آزمون همبستگی پیرسون به‌منظور سنجش شدت و جهت رابطه میان هریک از ابعاد فرهنگی و شاخص کلی منظر شهری به کار رفت. انتخاب این آزمون با توجه به ماهیت فاصله‌ای داده‌ها و هدف پژوهش در شناسایی الگوهای ارتباطی اولیه صورت گرفت. سپس، رگرسیون خطی چندگانه برای تبیین میزان اثرگذاری نسبی هریک از ابعاد فرهنگی بر کیفیت منظر شهری اجرا شد. این روش امکان می‌دهد سهم هر متغیر مستقل در تبیین تغییرات متغیر وابسته مشخص شود و از این طریق، مؤلفه‌های کلیدی در سیاست‌گذاری منظر شهری شناسایی شوند. اگرچه روش‌های پیشرفته‌تری مانند مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) می‌توانستند برای تحلیل روابط پیچیده‌تر به کار روند، انتخاب رگرسیون چندگانه در این پژوهش آگاهانه و متناسب با هدف کاربردی مطالعه و حجم نمونه صورت گرفت تا نتایج برای تصمیم‌گیران شهری از شفافیت تفسیری بالاتری برخوردار باشند.

پژوهش حاضر، با تمرکز بر شهر ارومیه، متأثر از ویژگی‌های خاص این شهر از جمله تنوع قومی، مذهبی و فرهنگی است. این ویژگی‌ها اگرچه غنای تحلیلی پژوهش را افزایش داده‌اند، اما تعمیم مستقیم نتایج به سایر شهرها را نیازمند احتیاط می‌سازند. افزون بر این، غلبه رویکرد کمی در پژوهش، امکان واکاوی عمیق تجربأ زیسته شهروندان را تا حدی محدود کرده است. ازاین‌رو، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی با بهره‌گیری از روش‌های کیفی مکمل، به تفسیر عمیق‌تر ابعاد معنایی و فرهنگی منظر شهری بپردازند.

یافته‌ها

تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از آزمون‌های رگرسیون چندگانه و همبستگی پیرسون نشان داد که ابعاد مختلف فرهنگ شهری بر کیفیت و ساختار منظر شهری ارومیه تأثیر چندسطحی و متفاوتی دارند. بیشترین اثرگذاری به «فرهنگ کمال» اختصاص داشت ($\beta = 0.796$، $p < 0.001$) که نقش تلفیقی و پیونددهنده میان سایر مؤلفه‌های فرهنگی را ایفا می‌کند. این یافته نشان می‌دهد که ارزش‌های اخلاقی، معنوی و هنجاری جامعه نه‌تنها به سطح ادراکی و هویتی فضا معنا می‌بخشند، بلکه حس تعلق، انسجام اجتماعی و ثبات معنایی شهروندان را نیز تقویت می‌کنند. در بستر ارومیه، شهری با پیشینهٔ چندفرهنگی و تاریخی، نقش فرهنگ کمال در هماهنگی میان ابعاد مختلف فرهنگ محلی و ایجاد تجربهٔ فضایی معنادار، بیش از سایر شهرها برجسته شده است.

پس از فرهنگ کمال، «فرهنگ اقتصادی» ($\beta = 0.691$) و «فرهنگ تاریخی» ($\beta = 0.689$) بیشترین اثر را بر منظر شهری داشتند. فرهنگ اقتصادی با ایجاد بسترهای پویا برای تعاملات اجتماعی و تقویت سرمایهٔ فرهنگی شهری عملکرد و پایداری منظر را ارتقا داده است و تأکید می‌کند که فعالیت‌های اقتصادی هنگامی اثرگذار هستند که با ارزش‌ها و هویت محلی همسو باشند. فرهنگ تاریخی نیز با حضور عناصر کالبدی دارای اصالت، بافت‌های قدیمی و یادمان‌های میراثی، هویت جمعی و تداوم فرهنگی شهر را بازتولید می‌کند و تجربهٔ ادراکی شهروندان را بهبود می‌بخشد، اگرچه شدت اثرگذاری در ارومیه تحت‌تأثیر تعامل تاریخی_فرهنگی و ترکیب جمعیتی چندقومی منحصربه‌فرد است.

ابعاد «فرهنگ ادبی_هنری» ($\beta = 0.574$) و «فرهنگ بومی_قومی» ($\beta = 0.575$) نیز اثر متوسط و قابل‌توجهی داشتند. مؤلفه‌های ادبی_هنری با نمادپردازی و ارتقای خوانایی فضایی، هویت‌بخشی و کیفیت زیباشناختی محیط‌های عمومی را تقویت کردند و تجربهٔ حسی مثبت شهروندان را افزایش دادند. فرهنگ بومی_قومی با بازنمایی تنوع قومی و تقویت تعاملات فرهنگی محلی، به شکل‌گیری الگوهای بصری و رفتاری منحصربه‌فرد در شهر کمک کرده و سطح معنا و پویایی اجتماعی منظر را ارتقا داده است. این نتایج نشان‌دهندهٔ نقش زمینهٔ فرهنگی در ایجاد منظر معنادار و چندلایه است.

در مقابل، «فرهنگ دینی_مذهبی» ($\beta = 0.436$) و «فرهنگ تکنولوژیک و سازمانی» ($\beta = 0.460$) کمترین اثر را داشتند. این یافته‌ها نشان می‌دهند که نقش فضاهای مذهبی در ارومیه بیشتر نمادین و آیینی است و کمتر به سازمان‌دهی کالبدی و تجربهٔ روزمره مرتبط می‌شود. همچنین، فرهنگ تکنولوژیک و سازمانی هرچند در کارکرد و بهره‌وری فضا مؤثر است، ولی در هویت‌بخشی و تجربهٔ ادراکی نقش محدودی دارد که می‌تواند ناشی از شکاف میان فناوری و ارزش‌های فرهنگی در مدیریت شهری باشد.

جدول شمارهٔ (۳): نتایج آزمون رگرسیون چندگانهٔ مؤلفه‌های فرهنگی منظر شهر

	میانگین	Std. Deviation	ضریب رگرسیون استانداردشده	آمارهٔ F	آمارهٔ T	ضریب بتا	سطح معناداری
فرهنگ تاریخی	۴/۱۵	۰/۴۲	۰/۴۷۲	۱۶۰/۸۰۴	۱۲/۶۸۱	۰/۶۸۹	۰/۰۰۱
فرهنگ ادبی_هنری	۴/۲۹	۰/۶۴	۰/۳۲۵	۸۷/۳۰۳	۹/۳۴۴	۰/۵۷۴	۰/۰۰۱
فرهنگ اقتصادی	۴/۰۹	۰/۴۸	۰/۴۷۴	۱۶۲/۴۸۶	۱۲/۷۴۷	۰/۶۹۱	۰/۰۰۱
فرهنگ سیاسی_دیپلماسی	۳/۹۵	۰/۶۹	۰/۴۲۳	۱۳۲/۱۲۶	۱۱/۴۹۵	۰/۶۵۳	۰/۰۰۱
فرهنگ اکوسیستم	۴/۲۲	۰/۶۱	۰/۳۳۲	۹۰/۰۳۲	۹/۴۸۹	۰/۵۸۰	۰/۰۰۱
فرهنگ دینی_مذهبی	۳/۶۵	۰/۶۶	۰/۱۸۶	۴۱/۸۸۹	۶/۴۷۲	۰/۴۳۶	۰/۰۰۱
فرهنگ بومی_قومی	۳/۹۲	۰/۷۹	۰/۳۲۷	۸۷/۹۵۲	۹/۳۷۸	۰/۵۷۵	۰/۰۰۰
فرهنگ تکنولوژیک و سازمان‌های مدیریت شهری	۴/۱۶	۱/۹۵	۰/۲۰۷	۴۷/۸۳۳	۶/۹۱۶	۰/۴۶۰	۰/۰۰۰
فرهنگ کمال	۴/۰۸	۰/۵۱	۰/۶۳۲	۳۰۸/۳۷۸	۱۷/۵۶۱	۰/۷۹۶	۰/۰۰۰
منظر شهری	۳/۹۹	۰/۷۹	۰/۴۶۲	۱۵۴/۸۳۰	۱۲/۴۴۳	۰/۶۸۲	۰/۰۰۰

تحلیل نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که الگوی روابط میان ابعاد فرهنگی و منظر شهری ارومیه با یافته‌های رگرسیونی هماهنگی قابل توجهی دارد و ساختار اثرگذاری چندسطحی فرهنگ بر منظر را برجسته می‌کند. بیشترین همبستگی با منظر شهری به «فرهنگ کمال» تعلق داشت ($r = 0.796$) که این مؤلفه به‌عنوان بعد تلفیقی، نه‌تنها بر کیفیت ادراکی و هویتی فضا تأثیر مستقیمی دارد، بلکه همبستگی سایر ابعاد فرهنگی با منظر شهری را نیز تقویت می‌کند. این نتایج نشان می‌دهند که نقش فرهنگ کمال در شبکهٔ مؤلفه‌ها، مشابه عملکرد «گره مرکزی» در نظریهٔ شبکه‌های اجتماعی، به انسجام و یکپارچگی تجربهٔ فضایی شهروندان کمک می‌کند و اهمیت آن در زمینهٔ ارومیه، شهری با ساختار چندفرهنگی و تاریخی، بیش از شهرهای همسان قابل مشاهده است.

پس از فرهنگ کمال، مؤلفه‌های «فرهنگ اقتصادی» ($r = 0.691$) و «فرهنگ تاریخی» ($r = 0.689$) بیشترین همبستگی را با منظر شهری نشان دادند. فرهنگ اقتصادی با تقویت سرمایهٔ فرهنگی و بسترهای تعامل اجتماعی، بهبود عملکرد و پایداری منظر را به همراه دارد. فرهنگ تاریخی نیز با بازنمایی بافت‌ها و یادمان‌های میراثی، تداوم فرهنگی و انسجام فضایی شهروندان را تقویت می‌کند؛ یافته‌ای که نشان می‌دهد هویت جمعی و حافظهٔ تاریخی در ارومیه عامل کلیدی تجربهٔ معنادار از فضا محسوب می‌شوند.

سایر ابعاد فرهنگی، شامل ادبی_هنری، سیاسی_دیپلماسی، اکوسیستم و بومی_قومی، همبستگی متوسط و معنادار با منظر شهری داشتند که نشان‌دهندهٔ نقش مکمل و شبکه‌ای این مؤلفه‌ها در شکل‌دهی به الگوهای ادراکی و رفتاری شهروندان است. مؤلفه‌های ادبی_هنری، با ارتقای کیفیت نمادین و زیباشناختی فضا، هویت‌بخشی و خوانایی محیط را افزایش می‌دهند و تجربهٔ حسی مثبت

شهروندان را تقویت می‌کنند. فرهنگ بومی_قومی نیز با بازنمایی تنوع قومی و تعاملات فرهنگی محلی، به شکل‌دهی الگوهای بصری و رفتاری منحصربه‌فرد کمک می‌کند و پویایی اجتماعی و معنا در منظر شهری را افزایش می‌دهد.

در مقابل، «فرهنگ دینی_مذهبی» ($r = 0.436$) و «فرهنگ تکنولوژیک و سازمانی» ($r = 0.460$) کمترین همبستگی را با منظر شهری داشتند. این نتایج نشان می‌دهند که مؤلفه‌های دینی_مذهبی در شرایط کنونی عمدتاً به حوزه‌های نمادین و آیینی محدود شده‌اند و نقش آن‌ها در سازمان‌دهی فضایی و تجربهٔ روزمره شهروندان کاهش یافته است. همچنین، فرهنگ تکنولوژیک و سازمانی هرچند در بهره‌وری و کارایی عملکردی فضا مؤثر است، اما اثر مستقیمی بر کیفیت ادراکی و هویتی منظر ندارد که ناشی از شکاف میان فناوری و ارزش‌های فرهنگی در مدیریت شهری ارومیه است.

تحلیل شبکه‌ای همبستگی‌ها نشان می‌دهد که رابطهٔ میان فرهنگ و منظر شهری یک‌سویه یا خطی نیست، بلکه ابعاد فرهنگی در تعامل شبکه‌ای و چندسطحی با یکدیگر عمل می‌کنند و مؤلفه‌های تلفیقی، تاریخی و اقتصادی به‌عنوان محورهای مرکزی، اثر سایر مؤلفه‌ها را بر کیفیت منظر تقویت می‌کنند. این الگو نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی شهری و سیاست‌گذاری در شهرهای چندفرهنگی نظیر ارومیه باید همزمان به تمام ابعاد فرهنگی توجه داشته باشد تا انسجام فضایی، معنا و هویت مکان حفظ شود.

جدول شمارهٔ (٤): نتایج آزمون همبستگی پیرسون مؤلفه‌های فرهنگی منظر شهر

	منظر	فرهنگ تاریخی	فرهنگ ادبی_هنری	فرهنگ اقتصادی	فرهنگ سیاسی_دیپلماسی	فرهنگ سیاسی_دیپلماسی	فرهنگ اکوسیستم	فرهنگ دینی_مذهبی	فرهنگ تکنولوژیک وسازمان‌های مدیریت شهری	فرهنگ کمال
منظر	۱									
فرهنگ تاریخی	۰/۶۸۹	۱								
فرهنگ ادبی_هنری	۰/۵۷۴	۰/۵۹۵	۱							
فرهنگ اقتصادی	۰/۶۹۱	۰/۶۱۶	۰/۶۳۰	۱						
فرهنگ سیاسی_دیپلماسی	۰/۶۵۳	۰/۵۰۰	۰/۳۱۵	۰/۴۶۴	۱					
فرهنگ اکوسیستم	۰/۵۸۰	۰/۴۵۳	۰/۵۱۶	۰/۵۰۳	۰/۳۶۷	۱				
فرهنگ دینی_مذهبی	۰/۴۳۶	۰/۳۰۶	۰/۱۵۲	۰/۳۳۳	۰/۱۸۰	۰/۲۸۷	۱			
فرهنگ بومی_قومی	۰/۵۷۵	۰/۳۶۵	۰/۳۲۱	۰/۴۳۱	۰/۳۲۹	۰/۲۳۷	۰/۳۱۲	۱		

فرهنگ تکنولوژیک و سازمان‌های مدیریت شهری	۰/۴۶۰	۰/۲۸۹	۰/۲۶۶	۰/۳۶۹	۰/۱۵۵	۰/۴۲۰	۰/۲۹۳	۰/۱۹۰	۱	
فرهنگ کمال	۰/۷۹۶	۰/۵۱۷	۰/۴۹۸	۰/۶۰۸	۰/۵۸۵	۰/۳۶۲	۰/۲۸۰	۰/۴۹۱	۰/۶۸۲	۱

تدوین سیاست‌های بهبود منظر فرهنگی شهر

در راستای تفسیر یافته‌های پژوهش و با هدف ارائهٔ چهارچوب سیاستی برای ارتقای منظر شهری ارومیه، تدوین جدول راهبردها و سیاست‌ها مستقیماً بر اساس تحلیل نتایج کمی پژوهش انجام گرفت. در گام نخست، ابعاد فرهنگی مؤثر بر منظر شهری که در آزمون‌های رگرسیون چندگانه و همبستگی بیشترین اثرگذاری را نشان داده بودند، به‌عنوان محورهای اصلی سیاست‌گذاری شناسایی شدند. در گام بعد، روابط آماری میان هریک از ابعاد فرهنگی و شاخص کلی منظر شهری بررسی و شدت اثرگذاری هر بعد مشخص شد. بر اساس این یافته‌ها، راهبردهای کلان برای ارتقای کیفیت منظر شهری تدوین و سپس، برای هر راهبرد مجموعه‌ای از سیاست‌ها و اقدامات اجرایی متناسب با بستر فرهنگی و کالبدی شهر ارومیه تعریف شد. به این ترتیب، جدول ارائه‌شده نتیجهٔ فرایندی استنتاجی مبتنی بر داده‌های کمی است که از تحلیل آماری یافته‌ها آغاز شده و به سطح سیاست‌گذاری شهری ارتقا یافته است، به‌گونه‌ای که پیوندی منطقی میان نتایج تجربی پژوهش و پیشنهادهای عملی برقرار می‌کند، بدون اتکا به تحلیل محتوایی یا استخراج مضامین کیفی.

جدول شمارهٔ (٤): تدوین سیاست‌ها و اقدامات پیشنهادی

سطح مفهومی	راهبرد کلان	سیاست‌ها و اقدامات پیشنهادی
فرهنگ تاریخی	تقویت حافظهٔ تاریخی و احیای تداوم فرهنگی در سیمای شهر	– بازآفرینی بافت‌های تاریخی با حفظ الگوهای بومی و مصالح اصیل؛ – تعریف مسیرهای گردش فرهنگی و تاریخی در ساختار شهری؛ – احیای کارکرد اجتماعی ابنیهٔ تاریخی از طریق فعالیت‌های فرهنگی و هنری؛ – درج نشانه‌ها و روایت‌های محلی در طراحی فضاهای عمومی.
فرهنگ ادبی_هنری	ارتقای کیفیت زیباشناختی و هویت‌نمایی فضاهای شهری از طریق هنر بومی	– تلفیق هنرهای سنتی و معاصر در طراحی نماها و مبلمان شهری؛ – حمایت از حضور هنرمندان محلی در پروژه‌های شهری؛ – طراحی فضاهای عمومی با محوریت تجربهٔ حسی و ادراکی شهروندان؛ – استفاده از رنگ، بافت و الگوهای بصری برگرفته از ادبیات و هنر منطقه.
فرهنگ اقتصادی	پیوند توسعهٔ اقتصادی شهری با ارتقای کیفیت منظر و هویت محلی	– هدایت سرمایه‌گذاری به‌سمت بازآفرینی فضاهای فرهنگی و گردشگری؛ – تقویت بازارهای محلی و فضاهای مبادله فرهنگی_اقتصادی؛ – ایجاد پیوند بین اقتصاد خلاق و طراحی شهری پایدار؛ – حمایت از فعالیت‌های فرهنگی به‌عنوان موتور محرک توسعهٔ شهری.

فرهنگ بومی_قومی	حفظ تنوع فرهنگی و بازتاب آن در ساختار منظر شهری	– طراحی فضاهای شهری با لحاظ الگوهای سکونت و تعامل قومی؛ – مستندسازی و به‌کارگیری نشانه‌های فرهنگی اقوام در مبلمان و کالبد شهری؛ – حمایت از برگزاری آیین‌های قومی در فضاهای عمومی شهری؛ – تقویت نقش جوامع محلی در تصمیم‌گیری‌های طراحی شهری.
فرهنگ کمال (تلفیقی)	نهادینه‌سازی ارزش‌های فرهنگی، اخلاقی و معنوی در سیاست‌گذاری منظر	– تدوین منشور فرهنگی منظر شهری بر مبنای اصول اخلاقی و فرهنگی بومی؛ – آموزش مدیران شهری در حوزهٔ فرهنگ و هویت شهری؛ – تلفیق شاخص‌های فرهنگی در نظام ارزیابی طرح‌های توسعهٔ شهری؛ – ترویج فرهنگ احترام به محیط‌زیست، همزیستی و تعامل اجتماعی در سیاست‌های شهری.

بحث

یافته‌های پژوهش نشان دادند که ابعاد مختلف فرهنگ محلی با شدت و جهت‌های متفاوت در شکل‌گیری الگوهای منظر شهری ارومیه نقش‌آفرین هستند و هریک از این مؤلفه‌ها، سازوکارهای پیچیده‌ای برای ارتقای کیفیت ادراکی و هویتی منظر فراهم می‌کنند. به‌ویژه، فرهنگ کمال با بیشترین ضریب تأثیر، نقش تلفیقی میان سایر ابعاد فرهنگی را ایفا کرده و انسجام فضایی و هویتی شهر را تقویت کرده است. این نتایج تأکید می‌کنند که منظر شهری محصول تعامل نظام‌مند میان ارزش‌های فرهنگی و ساختار اجتماعی است، نه صرفاً حاصل ملاحظات کالبدی یا زیباشناختی؛ یافته‌ای که با دیدگاه‌های کلاسیک Relph (1976) و Mumford (1970)دربارهٔ نقش ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی در شکل‌گیری معنا و هویت فضایی همسوست. همچنین، همسویی این یافته‌ها با مطالعات Elshater (2025) Abusaada و Birdsall et al. (2021) نشان می‌دهد که ارزش‌های فرهنگی عامل انسجام‌بخش تجربهٔ فضا هستند، هرچند شدت و نمود آن‌ها بسته به زمینه‌های اجتماعی و تاریخی متفاوت است که به‌ویژه در بافت چندفرهنگی و تاریخی ارومیه قابل مشاهده است.

ابعاد فرهنگ تاریخی نیز نقش برجسته‌ای در بازتولید معنا و هویت شهری ایفا کرده‌اند و اهمیت حافظهٔ جمعی و حفظ عناصر میراثی در انسجام فضایی و ادراکی شهروندان را نشان می‌دهد. یافته‌ها تأیید می‌کنند که حضور بناها و بافت‌های تاریخی نه‌تنها بازتولید هویت شهری را تسهیل می‌کند، بلکه انسجام ادراکی فضاهای عمومی را ارتقا می‌دهد. این نتیجه با پژوهش Della Spina (2020)دربارهٔ بازکاربری پایدار میراث فرهنگی و مطالعه Abbaszadeh (2023) در بازار تاریخی ارومیه همسوست. تفاوت‌های جزئی با برخی مطالعات بین‌المللی می‌تواند ناشی از ویژگی‌های منحصربه‌فرد بافت اجتماعی و تعامل آن با ارزش‌های فرهنگی بومی باشد که بر شدت تأثیر تاریخی_فرهنگی بر ادراک منظر اثرگذار است.

فرهنگ اقتصادی با تقویت تعاملات اقتصادی محلی و سرمایه‌گذاری‌های فرهنگی، انسجام ادراکی منظر شهری را ارتقا داده است. این یافته‌ها با پژوهش‌های Della Spina (2020) و Kattimani و Devadas (2024) همسوست که اقتصاد فرهنگی را عامل پیونددهندهٔ میان پویایی شهری و پایداری اجتماعی معرفی کرده‌اند. در بستر شهرهای در حال توسعه، مانند ارومیه، اثرگذاری

اقتصادی تنها زمانی ملموس است که با ارزش‌ها و هویت فرهنگی محلی همسو باشد و صرفاً به توسعهٔ کالبدی یا بازده مالی محدود نشود.

ابعاد فرهنگ ادبی_هنری و فرهنگ بومی_قومی نیز به ترتیب در شکل‌دهی جنبه‌های زیباشناختی و چندفرهنگی منظر شهری مؤثر بودند. هنرهای محلی و مؤلفه‌های ادبی_هنری موجب ارتقای خوانایی و هویت‌بخشی فضاهای عمومی شده‌اند که با پژوهش‌های Richardsو Wilson (2004) و Al-Shami et al. (2023) همسوست. همچنین، تنوع قومی (کرد، ترک، آشوری، ارمنی) زمینهٔ غنی برای ظهور نمادها، آیین‌ها و تعاملات مردمی فراهم کرده که با نظریهٔ زبان الگوها (Alexander, 1977) همخوان است و حس مکان و پویایی اجتماعی را تقویت می‌کند. مقایسهٔ این یافته با مطالعات Kriswandwitanaya و Nurussobah (2024)در شهرهای یوگیاکارتا و کیوتو نشان‌دهندهٔ اهمیت زمینهٔ فرهنگی در شکل‌دهی منظر چندفرهنگی است و تفاوت‌های مشاهده‌شده به ویژگی‌های منحصربه‌فرد بافت اجتماعی و تعامل فرهنگی ارومیه بازمی‌گردد.

در مقابل، تأثیر محدود فرهنگ دینی_مذهبی و فرهنگ تکنولوژیک و سازمانی بیانگر تغییرات تدریجی در نظام معناهای شهری است. فضاهای مذهبی که پیش‌تر نقش سازمان‌دهنده داشتند، اکنون عمدتاً به حوزهٔ نمادین و آیینی محدود شده‌اند؛ این یافته با پژوهش‌های Çilek (2023) و Verma et al. (2024) همسوست و نشان می‌دهد انتقال معناهای مذهبی از عرصهٔ عمومی به‌خصوصی در جریان است. نقش کم‌رنگ فرهنگ تکنولوژیک و سازمانی نیز می‌تواند ناشی از شکاف میان فناوری و ارزش‌های فرهنگی در مدیریت شهری ایران باشد، به‌طوری‌که فناوری عمدتاً به ابزار کارایی کالبدی بدل می‌شود و کمتر با هویت و معنا پیوند دارد.

مقایسهٔ نتایج حاضر با مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهد که پژوهش با جریان‌های نظری معاصر همسوست که اهمیت درک فرهنگی از فضا را برجسته می‌کنند (Antrop & Olwig, 2022; Liu & Nijhuis, 2022). تفاوت اصلی در بستر فرهنگی ایران، به‌ویژه نقش محوری ارزش‌های اخلاقی و دینی در تجربهٔ شهروندان است؛ اگرچه نمود کالبدی آن‌ها کاهش یافته است. تضاد میان ارزش‌های ذهنی و شکل کالبدی فضا نشان‌دهندهٔ نیاز به بازتعریف مفهومی و کاربردی منظر شهری در شهرهای ایرانی است. همسویی یافته‌ها با پژوهش Dostoğlu (2021) نشان می‌دهد ادغام مؤلفه‌های فرهنگی در سیاست‌گذاری شهری می‌تواند توسعهٔ پایدار را تقویت کند، درحالی‌که مطالعاتی مانند(2024) Ogawa et al. و Verma et al. (2024) بر نقش پررنگ متغیرهای کالبدی تأکید کرده‌اند؛ تفاوتی که می‌توان آن را ناشی از ویژگی‌های بومی و تاریخی ارومیه دانست.

دستاوردهای نظری این پژوهش شامل تأکید بر چهارچوب فرهنگی به‌عنوان محور تحلیل و سیاست‌گذاری منظر شهری و ارائهٔ الگوی بومی برای مطالعات تطبیقی است. از منظر روش‌شناسی، تلفیق تحلیل آماری چندبعدی با سنجش ابعاد فرهنگی متعدد امکان شناسایی رابطهٔ پیچیدهٔ میان فرهنگ و منظر را فراهم کرده است. پیامدهای کاربردی برای سیاست‌گذاران شامل تقویت محورهای تاریخی، هنری، اقتصادی، بومی_قومی و کمال‌گرا، نهادینه‌سازی ارزش‌ها در تصمیم‌گیری شهری و ارتقای انسجام اجتماعی و هویت مکانی است.

محدودیت‌های پژوهش شامل تمرکز بر یک شهر (ارومیه) و استفاده از داده‌های کمی برای سنجش ابعاد فرهنگی است که عمق تجربهٔ زیسته و معناشناسی فضا را به‌طور کامل منعکس نمی‌کند. همچنین محدودیت در دسترسی به داده‌های سیاستی تحلیل عملیاتی سیاست‌ها را محدود کرده و بیشتر به سطح استنتاج نظری باقی مانده است. بااین‌حال، مدل تحلیلی ارائه‌شده قابلیت آزمون در شهرهای دیگر ایران را دارد و با ترکیب روش‌های کیفی می‌تواند دامنه کاربرد و اعتبار یافته‌ها را افزایش دهد.

در جمع‌بندی، این پژوهش نشان می‌دهد منظر شهری محصول تعامل نظام‌مند میان فرهنگ و فضاست و ارتقای آن نیازمند رویکردی تلفیقی و مبتنی بر شواهد است. نوآوری اصلی مطالعه، ارائهٔ چهارچوب تحلیلی کمی_تعاملی برای سنجش اثر ابعاد فرهنگی بر منظر و انتقال آن به سیاست‌های اجرایی است که علاوه بر ارزش نظری، ابزار عملی برای مدیران شهری فراهم می‌آورد و بستر توسعهٔ پایدار فرهنگی_فضایی شهرها را تقویت می‌کند.

منابع

1. falahat, M. S. and Garshasbi, N. (2024). The Two-Way Framework between Cultural Landscape and Urban Regeneration. *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, *29*(3), 57-71. doi: 10.22059/jfaup.2025.387450.673036. [in persian].
2. Savari, A., & Kaboli, A. R. (2021). The impact of culture on the urban landscape. In *Proceedings of the National Conference Toward Knowledge-Based Urban Planning and Architecture*. [in persian].
3. Moazzeni Khorasgani,A. and Haghighatbin,M. (2023). Exploring Functional Features of Landscape Approach in Regeneration of Historical Fabrics (Case Study: Takht-e Gonbad Neighborhood, Isfahan). *MANZAR, the Scientific Journal of landscape*, *15*(65), 32-45. doi: 10.22034/manzar.2023.384644.2223. [in persian].
4. Golchin, P & Faryadi, SH. (2025). Enhancing Human-Nature Connection in Local Landscape Design through Communicative Planning and Dialogue (Case Study: Sormagh City, Fars Province, Iran). Geography and Territorial Spatial Arrangement, 15 (55), 131-136. [in persian].
5. razi,N. , Abdollahzadeh Tarf,A. , Saghafi Asl,A. and Sattarzadeh,D. (2023). Assessing the Relationship between the Effective Cultural Indices on the Sustainable Urban Landscape of Urmia City. *Sustainable city*, *6*(1), 19-37. doi: 10.22034/jsc.2021.283676.1460. [in persian].
6. Haeri,S. and Esmaeeldokht,M. (2022). Scales of Interactions between Urban Landscape with Urban Ecology in Urban Development Programs. *MANZAR, the Scientific Journal of landscape*, *14*(59), 58-73. doi: 10.22034/manzar.2022.310741.2161. [in persian].
7. hamidi, B. and Rashvand, Z. (2025). Assessing the Influence of Murals on Urban Furniture Design and Urban Landscape Quality; The Case of Rasht. *Urban Planning Knowledge*, *9*(4), 60-78. doi: 10.22124/upk.2026.31554.2061. [in persian].
8. Darvishnori, S. , Baseri, A. and Mansourlakoraj, M. H. (2025). Qualitative study of urban space elements from the perspective of cultural identity (Field of study: Sanandaj city). *Sociology of Culture and Art*, *7*(3), 164-180. doi: 10.22034/scart.2025.143202.1700. [in persian].
9. Ahmed, z. A., & haykal, h. T. (2022). The impact of public space's physical characteristics on sense of place in erbil city. Commercial streets as a case study. Eurasian journal of science and engineering, 8(3), 263-282. https://doi.org/10.23918/eajse.v8i3p263.
10. Abbaszadeh, M. (2023). The case study of a historical bazaar of Urmia. Journal of Urban Geography, 13(2), 75–90. https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2023.90888. [in persian].

11. Alba Dorado, M. I. (2023). Theoretical conceptions for a holistic, transdisciplinary approach to contemporary landscape. City, Territory and Architecture, 10(32). https://doi.org/10.1186/s40410-023-00220-6

12. Alexander, Christopher W. (1977). A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction, Max Jacobson, Ingrid Fiksdahl-King, Shlomo Angel.

13. Al-Shami, H. W., Al-Alwan, H. A. S., & Abdulkareem, T. A. (2023). Cultural sustainability in urban third places: Assessing the impact of 'Co-operation in Science and Technology' in cultural third places. Ain Shams Engineering Journal, 15(3), 102465. https://doi.org/10.1016/j.asej.2023.102465

14. Antrop, M., & Olwig, K. (2022). Geography and landscape science. In Belgeo. https://doi.org/10.3390/2073-445X/8/6/85

15. Balon, N., Hrdalo, I., Mrđa, A., Kamenečki, M., Tomić Reljić, D., & Pereković, P. (2023). Landscape Urbanism—Retrospective on Development, Basic Principles and Application. Architecture, 3(4), 739–752. https://doi.org/10.3390/architecture3040040

16. Birdsall, C., Halauniova, A., & van de Kamp, L. (2021). Sensing Urban Values: Reassessing Urban Cultures and Histories Amidst Redevelopment Agendas. Social & Cultural Geography, 22(4), 547–565. https://doi.org/10.1177/12063312211000654

17. Çilek, Ö. (2023). Evaluating the impact of urban landscape elements on the sense of security and local belonging: Case study Tongdejie, China. Frontiers in Environmental Science. https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1340394

18. Darkhani, F., et al. (2019). Sustainable urban landscape management: An insight into urban green space management practices in three different countries. Journal of Landscape Ecology, 12(1), 37–48. https://doi.org/10.2478/jlecol-2019-0003.

19. Della Spina, L. (2020). Adaptive Sustainable Reuse for Cultural Heritage: A Multiple Criteria Decision Aiding Approach Supporting Urban Development Processes. Sustainability, 12(4), 1363. https://doi.org/10.3390/su12041363

20. Dostoğlu, N. (2021). Re-viewing the role of culture in architecture for sustainable development. Journal of Design for Resilience in Architecture and Planning, 2(2), 157–169. https://doi.org/10.47818/DRArch.2021.v2i2017

21. Elshater, A., & Abusaada, H. (2025). Applying Contextualism: From Urban Formation to Textual Representation. Societies, 15(4), 78. https://doi.org/10.3390/soc15040078

22. Harms, P., Hofer, M., & Artmann, M. (2024). Planning cities with nature for sustainability transformations a systematic review. Urban Transformations, 6, Article 9. https://doi.org/10.1186/s42854-024-00066-2.

23. Huang, Y., Ye, L., & Chen, Y. (2025). Sustainable urban landscape quality: A user-perception framework for public space assessment and development. Sustainability, 17(9), 3992. https://doi.org/10.3390/su17093992

24. Kriswandwitanaya, M. F. & Nurussobah, A. F. (2024). The importance of culture in urban planning: A brief case study of urban planning in Yogyakarta and Kyoto. Jurnal Tata Kota dan Daerah, 16(2), 165–178. https://doi.org/10.21776/ub.takoda.2024.016.02.5

25. Jorgensen, K. (2021). Semiotics in landscape design. Landscape Review, 4(1), 52–65. https://doi.org/10.34900/lr.v4i1.52

26. Kattimani, R., & Devadas, V. (2024). Urban cultural dynamics in planning: a bibliometric analysis. Frontiers of Urban and Rural Planning. Advance online publication. https://doi.org/10.1007/s44243-024-00042-1

27. Liu, M., & Nijhuis, S. (2022). Talking about landscape spaces: Towards a spatial visual landscape design vocabulary. The Design Journal, 25(2), 263–281. https://doi.org/10.1080/14606925.2021.2021672

28. MacKerron, G., & Mourato, S. (2013). Happiness is greater in natural environments. Globall Environmental Change, 23(5),992_1000. http://dx.doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2013.03.010.

29. Mela, A., Tousi, E., & Varelidis, G. (2025). Assessing urban public space quality: A short questionnaire approach. Urban Science, 9(3), 56. https://doi.org/10.3390/urbansci9030056

30. Ogawa, Y., Oki, T., Zhao, C., Sekimoto, Y., & Shimizu, C. (2024). Evaluating the subjective perceptions of streetscapes using street-view images. Landscape and Urban Planning, 247, 105073. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2024.105073

31. Peng, J., Liu, Y., Corstanje, R., Meersmans, J., & Van Orshoven, J. (2021). Promoting sustainable landscape pattern for landscape sustainability. Landscape Ecology, 36(7), 1839–1844. https://doi.org/10.1007/s10980-021-01271-1

32. Selman, P., Otte, A., & Bolliger, J. (2021). Landscape ecological concepts in planning: review of recent developments. Landscape Ecology. https://doi.org/10.1007/s10980-021-01193-y

33. Skrede, J. & Berg, S. K. (2019). Cultural heritage and sustainable development: The case of urban densification. The Historic Environment: Policy & Practice, 10(1), 83–102. https://doi.org/10.1080/17567505.2019.1558027

34. Tan, J., Gu, K., & Zheng, Y. (2024). Peri urban planning: A landscape perspective. Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science. https://doi.org/10.1177/14730952231178203

35. UNESCO. (2023). Culture in Public Spaces – Key for Shaping A New Urban Agenda. [UNESCO report]

36. Verma, D., Mumm, O., & Carlow, V. M. (2024). Assessing visual similarity of neighbourhoods with street view images and deep learning techniques. Journal of Urban Design, 30, 1–12. https://doi.org/10.1080/13574809.2024.2357804

نحوه ارجاع به این مقاله:

رازی مفتخر، نرمین، عبدالله‌زاده طرف، اکبر، ثقفی اصل، آرش و ستارزاده، داریوش. (۱۴۰۵). تبیین نقش فرهنگ محلی در شکل‌گیری الگوهای منظر فضاهای شهری ارومیه و ارائهٔ چهارچوب سیاستی. *پژوهشهای فضا و مکان در شهر*، ۱۰(۳۸)، ۱۰۵-۱۲۴. https://doi.org/10.22034/jspr.2026.2076000.1201

DOI: https://doi.org/10.22034/jspr.2026.2076000.1201
URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_736487.html

Copyrights:
©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.
This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International
(CC BY 4.0) https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)